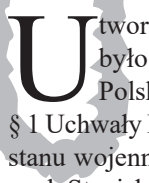

Iwona Mudel

(Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku)

WYBRANE DOKUMENTY DOTYCZĄCE OŚRODKA ODOSOBNIENIA DLA INTERNOWANYCH KOBIET W GOŁDAPI

 Tworzenie ośrodków odosobnienia, w tym Ośrodka Odosobnienia w Gołdapi, było spowodowane wprowadzeniem 13 grudnia 1981 r. na całym obszarze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej stanu wojennego (dokonano tego na mocy § 1 Uchwały Rady Państwa z dnia 12 grudnia 1981 r.)¹. Przygotowania do wprowadzenia stanu wojennego rozpoczęły się 16 sierpnia 1980 r., kiedy minister spraw wewnętrznych Stanisław Kowalczyk powołał sztab, którego celem było kierowanie działaniami realizowanymi w ramach akcji o krypt. „Lato-80”². W jej zakresie jednostki operacyjne MSW miały za zadanie „zapewnienie bezpieczeństwa, ładu i porządku publicznego w kraju”, ponieważ na obszarze całego państwa był zauważalny wzrost niezadowolenia społecznego, który przejawiał się m.in. w okresowych przerwach w funkcjonowaniu wielu zakładów produkcyjnych³. Komendanci wojewódzcy MO zostali zobligowani do tworzenia – po uzgodnieniu z szefem sztabu operacji „Lato-80” – terenowych sztabów MO⁴. W trakcie akcji m.in. sporządzano i aktualizowano listy osób mających podlegać zatrzymaniu. Pierwszy taki wykaz powstał w październiku 1980 r. i był on wielokrotnie aktualizowany w ciągu następnych miesięcy. 3 listopada 1980 r. gen. Bogusław Stachura rozkazał opracować plan internowania prawie 13 tys. osób⁵.

Później w ramach operacji krypt. „Synchronizacja”, mającej na celu koordynację wszystkich działań związanych z wprowadzeniem stanu wojennego, 10 sierpnia 1981 r.

¹ Uchwała Rady Państwa z dnia 12 XII 1981 r. w sprawie wprowadzenia stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa (DzU, 1981, nr 29, poz. 155).

² G. Wołk, *Ośrodki odosobnienia w Polsce południowo-wschodniej (1981–1982)*, Rzeszów 2009, s. 19.

³ P. Raina, M. Zbrożek, *Operacja „Lato-80”. Preludium stanu wojennego: dokumenty MSW 1980–1981*, Pelplin 2003, s. 5.

⁴ *Ibidem*, s. 6.

⁵ W. Polak, *Specyfikacja represji stanu wojennego [w:] Internowani i uwięzieni w stanie wojennym*, red. T. Kurpierz, J. Neja, Katowice–Warszawa 2018, s. 14.

rozesłano do komend wojewódzkich MO wytyczne w tym zakresie, które zostały uaktualnione 4 listopada 1981 r.⁶ Sporządzony przez gen. Stachurę – ściśle związany z wytycznymi – „Ramowy plan kierowania resortem spraw wewnętrznych w warunkach stanu «W»” został zatwierdzony 11 grudnia 1981 r. przez gen. Czesława Kiszczaka. Zawierał on m.in. spis 62 kryptonimów związanych z wprowadzeniem stanu wojennego, w tym „Agora” odnoszący się do rozpoznawania na bieżąco miejsc pobytu osób przewidzianych do internowania. W czasie od 72 do 24 godzin przed wprowadzeniem stanu wojennego jednostki podporządkowane resortowi spraw wewnętrznych były zobowiązane m.in. do przeprowadzenia aktualizacji list zawierających dane osób przewidzianych do internowania oraz wykazów osób, z którymi planowano przeprowadzić rozmowy profilaktyczne w ramach operacji krypt. „Klon”. Nakazano im również sprawdzić dokumentację związaną z akcją krypt. „Jodła”, mającą na celu dokonanie internowań oraz przygotowanie Ministerstwa Sprawiedliwości do przyjęcia zatrzymanych osób w zakładach karnych. Na 16 do 18 godzin przed wprowadzeniem stanu wojennego centrala miała przekazać jednostkom terenowym polecenie przeprowadzenia m.in. akcji o kryptonimach „Jodła” i „Klon”, natomiast na 6 godzin przed terminem „G”, którym określono godz. 6.00 rano 13 grudnia 1981 r., wspomniane jednostki miały przystąpić do realizacji operacji „Jodła” i „Azalia” (zablokowanie połączeń telefonicznych)⁷.

Po północy 13 grudnia 1981 r. Rada Państwa rozpoczęła posiedzenie, na którym zatwierdzono akty prawne dotyczące wprowadzenia stanu wojennego oraz podjęto uchwałę o jego wejściu w życie. Spośród członków Rady sprzeciwił się temu jedynie Ryszard Reiff, a prof. Jan Szczepański wstrzymał się od głosu⁸. W preambule Uchwały Rady Państwa z dnia 12 grudnia 1981 r. w sprawie wprowadzenia stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa wskazano powody podjęcia tych drastycznych kroków: „Z uwagi na zagrożenie żywotnych interesów państwa i narodu, w celu przeciwdziałania dalszemu upadkowi dyscypliny społecznej oraz stworzenia warunków skutecznej ochrony spokoju, ładu i porządku publicznego, a także zapewnienia ścisłego przestrzegania przepisów prawa i poszanowania zasad współżycia społecznego”⁹. Szczegółowe przepisy związane ze stanem wojennym zostały zawarte w innym akcie prawnym – w Dekrecie z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym¹⁰. Zamieszczono w nim normy prawne dotyczące przepisów ogólnych odnoszących się do wprowadzenia stanu wojennego, praw i obowiązków obywateli w czasie obowiązywania stanu wojennego, zasad postępowania w wypadkach nadzwyczajnych związanych z obronnością i bezpieczeństwem państwa, funkcjonowania administracji państwowej i gospodarki narodowej w czasie obowiązywania stanu wojennego, środków prewencyjnych oraz przepisów karnych mających zastosowanie w trakcie jego obowiązywania za popełnienie czynów określonych we wzmiankowanym dekrete. W art. 42 ust. 1 dekretu jako środek prewencyjny przewidziano internowanie: „Obywatele polscy mający ukończone

⁶ B. Perlak, *Powołanie ośrodków odosobnienia i translokacje internowanych do ośrodków podległych OZZK we Wrocławiu* [w:] *Internowani i uwięzieni...*, s. 209.

⁷ W. Polak, *Stan wojenny – pierwsze dni*, Gdańsk 2006, s. 85–95.

⁸ Ł. Kamiński, *Koniec PRL-u (1980–1989)* [w:] A. Dziurok, M. Gałęzowski, Ł. Kamiński, F. Muśiał, *Od niepodległości do niepodległości. Historia Polski*, Warszawa 2011, s. 430.

⁹ Uchwała Rady Państwa z dnia 12 XII 1981 r. w sprawie wprowadzenia stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa (DzU, 1981, nr 29, poz. 155).

¹⁰ Dekret z dnia 12 XII 1981 r. o stanie wojennym (DzU, 1981, nr 29, poz. 154).

lat 17, w stosunku do których ze względu na dotychczasowe zachowanie się zachodzi uzasadnione podejrzenie, że pozostając na wolności, nie będą przestrzegać porządku prawnego albo prowadzić będą działalność zagrażającą interesom bezpieczeństwa lub obronności państwa, mogą być internowani na czas obowiązywania stanu wojennego w ośrodkach odosobnienia”¹¹. Internowani mogli być również obywatele państw, w stosunku do których powzięto postanowienie o stanie wojny, jak również obywatele innych państw i bezpaństwowcy. Internowaniu na zasadzie wzajemności nie podlegali natomiast szefowie oraz pracownicy przedstawicielstw dyplomatycznych i urzędów konsularnych państw obcych oraz inne osoby zrównane z wcześniej wymienionymi na podstawie ustaw, umów międzynarodowych, których to Polska Rzeczpospolita Ludowa była stroną, lub też powszechnie uznanych zwyczajów międzynarodowych¹². Prowadzenie spraw dotyczących internowania oraz wydawanie decyzji o umieszczeniu danej osoby w ośrodku odosobnienia zastrzeżono dla komendantów wojewódzkich MO: „Postępowanie w sprawach o internowanie prowadzi z urzędu oraz decyzje o internowaniu wydaje komendant wojewódzki Milicji Obywatelskiej, na którego obszarze działania przebywa albo przed ukryciem się przebywała osoba, której dotyczy to postępowanie”¹³. Tworzenie i znoszenie ośrodków odosobnienia należało zaś do kompetencji ministra sprawiedliwości, który czynił to w porozumieniu z ministrem spraw wewnętrznych. Ponadto szef resortu sprawiedliwości był zobowiązany do wydania w drodze rozporządzenia regulaminu pobytu osób internowanych w tych ośrodkach¹⁴.

Minister sprawiedliwości Sylwester Zawadzki 13 grudnia 1981 r. wydał Zarządzenie nr 50/81/CZZK w sprawie utworzenia ośrodków odosobnienia, na mocy którego na terenie całego kraju zorganizowano 52 takie miejsca. Wśród nich nie ma natomiast m.in. utworzonego później Ośrodka Odosobnienia w Gołdapi¹⁵. Tego samego dnia minister Zawadzki wydał również Rozporządzenie w sprawie tymczasowego regulaminu pobytu internowanych w ośrodkach odosobnienia¹⁶, którego § 1 mówił, że do chwili wydania właściwego rozporządzenia wobec internowanych „stosuje się odpowiednio przepisy tymczasowego regulaminu wykonywania tymczasowego aresztowania” z 25 stycznia 1974 r. Właściwy akt prawny – Rozporządzenie w sprawie regulaminu pobytu osób internowanych w ośrodkach odosobnienia – minister sprawiedliwości wydał 30 grudnia 1981 r.¹⁷

Ośrodek Odosobnienia dla Internowanych Kobiet w Gołdapi zorganizowano 9 stycznia 1982 r. na mocy Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości nr 3/82/CZZK w sprawie utworzenia ośrodków odosobnienia w Głębokiem, Darłówku, Gołdapi i w Nysie oraz

¹¹ *Ibidem*, art. 42 ust. 1.

¹² *Ibidem*, ust. 2.

¹³ *Ibidem*, art. 43 ust. 1.

¹⁴ *Ibidem*, art. 45 ust. 1.

¹⁵ *Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości nr 50/81/CZZK z dnia 13 XII 1981 r. w sprawie utworzenia ośrodków odosobnienia* [w:] *Stan wojenny w dokumentach władz PRL 1980–1983*, oprac. B. Kopka, G. Majchrzak, Warszawa 2001, s. 65–66.

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 XII 1981 r. w sprawie tymczasowego regulaminu pobytu osób internowanych w ośrodkach odosobnienia (DzU, 1981, nr 29, poz. 165). Zob. *Stan wojenny w Polsce. Dokumenty i materiały archiwalne 1981–1983*, red. T. Walichnowski, Warszawa 2001, s. 75.

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 XII 1981 r. w sprawie regulaminu pobytu osób internowanych w ośrodkach odosobnienia (DzU, 1981, nr 32, poz. 189). Zob. G. Wolk, *op. cit.*, s. 207–215.

zniesienia ich w Gdańsku, Juracie, Promniku, Bytomiu, Krakowie i w Łodzi¹⁸. Należy jednak podkreślić, że już 6 stycznia 1982 r. z Zakładu Karnego w Ostródzie przetransportowano do Gołdapi sześć kobiet pochodzących z trzech województw: elbląskiego, olsztyńskiego i ostrołęckiego¹⁹. Miejsce odosobnienia mieściło się w Ośrodku Wczasowym Zarządu Głównego Związku Zawodowego Pracowników Prasy, Książki, Radia i Telewizji w Gołdapi. Zanim został on zlokalizowany w tym miejscu, funkcjonariusze Okręgowego Zarządu Zakładów Karnych w Olsztynie 30 grudnia 1981 r. dokonali inspekcji obiektu odnośnie do możliwości wykorzystania go na ośrodek odosobnienia dla kobiet. Jak widać, inspekcja przebiegła pomyślnie²⁰.

Pierwszym naczelnikiem OO w Gołdapi został kpt. Kazimierz Rolka, który do chwili objęcia stanowiska był starszym wychowawcą Zakładu Karnego w Iławie. Na jego zastępcę powołano por. Jerzego Malinowskiego – wcześniej wychowawcę Oddziału Zewnętrzny w Dublinach Zakładu Karnego w Bartoszycach. Obaj pełnili swoje funkcje do 1 kwietnia 1982 r., kiedy obowiązki naczelnika powierzono dotychczasowemu zastępcy naczelnika ZK w Sztumie kpt. Juliuszowi Pobłockiemu. Jego zastępcą został por. Kazimierz Paluszewski – wychowawca w ZK w Iławie. Pobłocki szybko, bo już 3 maja 1982 r., został odwołany z zajmowanego stanowiska, które objął jego dotychczasowy zastępca – Kazimierz Paluszewski. Ośrodek przez kolejne dwa miesiące funkcjonował bez zastępcy naczelnika. 1 lipca 1982 r. został nim por. Jerzy Kościński – zastępca kierownika działu ochrony Aresztu Śledczego w Białymstoku, a zarazem kierujący od jakiegoś czasu działem ochrony Ośrodka Odosobnienia w Gołdapi. Paluszewski i Kościński sprawowali swoje funkcje aż do końca funkcjonowania ośrodka, tj. do 24 lipca 1982 r.²¹ Wymienieni funkcjonariusze byli najważniejszymi osobami odpowiedzialnymi za działalność OO w Gołdapi. Świadczy o tym m.in. fakt, że to w gestii jego komendanta leżało zatwierdzenie regulaminu dotyczącego pobytu internowanych kobiet w ośrodku. Do jego przepisów, dotyczących m.in. porządku dnia, odbywania spacerów, zgłaszania się do lekarza oraz zasad dokonywania zakupów w działającym na terenie ośrodka sklepiku, osoby internowane musiały się podporządkować. Ponadto kierownicy ośrodka byli adresatami pism kierowanych z instytucji nadrzędnych, w tym z Prokuratury Generalnej PRL, zawierających wytyczne dla prokuratorów w obszarze sprawowania nadzoru nad funkcjonowaniem ośrodków odosobnienia poprzez przeprowadzanie wizytacji takich miejsc co najmniej dwa razy w miesiącu i sygnalizowanie wszelkich nieprawidłowości, zarówno w zakresie wydawanych decyzji o internowaniu, jak i przestrzegania praw, obowiązków oraz stosowanych wobec internowanych ograniczeń określonych w regulaminie ośrodka odosobnienia²². Innymi pismami otrzymywanymi przez kierownictwo ośrodka w Gołdapi od organów zwierzchnich były te wytworzone w Okręgowym Zarządzie Zakładów Karnych w Olsztynie (dotyczyły zakazu zatrudniania osób internowanych bez ich zgody)²³ oraz w Centralnym Zarządzie Zakładów Karnych. W tym drugim przypadku chodzi o wytyczne zastępcy dyrektora

¹⁸ Zob. dok. nr 2 w niniejszej publikacji.

¹⁹ M. Zwolski, *Ośrodek Odosobnienia dla Internowanych Kobiet w Gołdapi (6 I – 24 VII 1982 r.)* [w:] *Kobiety internowane. Gołdap 1982*, red. E. Rogalewska, Białystok 2009, s. 15.

²⁰ *Ibidem*, s. 12–13.

²¹ *Ibidem*, s. 13–14.

²² Zob. dok. nr 4 w niniejszej publikacji.

²³ Zob. dok. nr 5 w niniejszej publikacji.

CZZK płk. Stanisława Wrony w sprawie postępowania z osobami internowanymi z 8 marca 1982 r., które zostały przekazane komendantom ośrodków odosobnienia na naradzie służbowej 1 marca 1982 r. Ich wydanie miało przede wszystkim na celu ujednoczenie procedur w tym zakresie. Z przywoływanego dokumentu wynika bowiem, że w poszczególnych ośrodkach odosobnienia funkcjonowały odmienne reguły postępowania z osobami internowanymi. Ukazuje on również, w jaki sposób internowani byli traktowani w czasie swojego pobytu w miejscach odosobnienia, np. stosowano wobec nich zaostrzoną procedurę postępowania, ograniczono zgodę na posiadanie przedmiotów osobistego użytku, a brak dostępu do ciepłej wody uniemożliwiał im wykonywanie codziennych zabiegów higienicznych. Z uwagi na brak wrzątku utrudniano im spożywanie ciepłych napojów, a trzeba zauważyć, że okres internowania przypadał na porę zimą. Czytając wspomniane wytyczne, można dojść do wniosku, że internowani byli traktowani przez funkcjonariuszy ośrodków tak samo jak skazani odbywający karę pozbawienia wolności²⁴. Wydanie marcowych wytycznych nie spowodowało jednak poprawy bytu osób internowanych, co wykazały wyniki kontroli inspektorów Centralnego Zarządu Zakładów Karnych oraz przedstawicieli Międzynarodowego i Polskiego Czerwonego Krzyża, a także wizyty prowadzone przez sędziów penitencjarnych i prokuratorów. W związku z powyższym 14 kwietnia 1982 r. zastępca dyrektora CZZK płk Juliusz Petrykowski skierował do dyrektorów okręgowych zarządów zakładów karnych i komendantów ośrodków odosobnienia, w tym w Gołdapi, pismo z zaleceniami dotyczącymi postępowania z internowanymi. Należy zauważyć, że w znacznej mierze były one powtórzeniem wytycznych płk. Wrony²⁵. Z dokumentu wynika, że w ośrodkach zbyt często stosowano wobec internowanych siłę fizyczną oraz szczególne środki bezpieczeństwa. W celu ograniczenia tego rodzaju praktyk polecono, aby kierownictwo miejsc odosobnienia uzyskiwało na ich zastosowanie zgodę dyrektora okręgowego zarządu zakładów karnych. Nie była ona jednak wymagana w sytuacji wystąpienia nagłego i bezpośredniego zagrożenia dla samego ośrodka i przebywających w nim osób²⁶.

* * *

Celem niniejszej publikacji jest omówienie funkcjonowania Ośrodka Odosobnienia w Gołdapi w ujęciu historyczno-prawnym w świetle obowiązujących wówczas aktów normatywnych, a także zaprezentowanie czytelnikowi dokumentów związanych z jego działalnością. Do edycji źródłowej zostały wybrane dokumenty, które albo bezpośrednio odnoszą się do wspomnianego miejsca odosobnienia, albo posiadają dekretną wskazującą, że zawarte w nich postanowienia lub wskazówki mają zastosowanie również do wzmiankowanej jednostki. Przywoływane materiały archiwalne były już w znacznej mierze wykorzystywane w publikacjach. Wypada tutaj przywołać chociażby książkę *Kobiety internowane. Gołdap 1982*, zredagowaną przez Ewę Rogalewską, czy też *Ośrodki odosobnienia w Polsce południowo-wschodniej (1981–1982)*²⁷, autorstwa

²⁴ Zob. dok. nr 6 w niniejszej publikacji.

²⁵ Zob. dok. nr 7 w niniejszej publikacji.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Kobiety internowane...*; G. Wołk, *op. cit.* Więcej na temat Ośrodka Odosobnienia w Gołdapi zob.: P. Bryszkowski, *Getto w Gołdapi*, Bydgoszcz 1999; J. Jankowska, *Złota klatka*, „Karta” 1991, nr 55, s. 116–118; A. Jawłowska, *Za szklaną ścianą. Raport o obozie odosobnienia w Gołdapi*, Warszawa

Grzegorza Wołka. W drugiej z wymienionych pozycji zostały zamieszczone dwa z edytowanych poniżej dokumentów, tj. nr 6 i 7. Warto je jednak opublikować po raz kolejny, ponieważ dowodzą one, że mimo obowiązywania wytycznych w sprawie postępowania z osobami internowanymi, nie były one przestrzegane i po miesięcznym okresie sprawa ta wymagała interwencji Centralnego Zarządu Zakładów Karnych. Wszystkie dokumenty – z wyjątkiem pierwszego (Protokół rozpoznania terenu i obiektu Ośrodka Wczasowego Zarządu Głównego Związku Zawodowego Pracowników Prasy, Książki, Radia i Telewizji w Gołdapi dokonanego w dniu 30 grudnia 1981 r.) i drugiego (Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości nr 3/82/CZZK z dnia 9 stycznia 1982 r. dotyczące utworzenia m.in. Ośrodka Odosobnienia w Gołdapi) – zawierają zasady obowiązujące osoby internowane w trakcie pobytu w ośrodku odosobnienia oraz podmioty sprawujące kontrolę i nadzór w zakresie stosowania procedur związanych z procesem internowania. Edytowane dokumenty, także te opublikowane przez G. Wołka, znajdują się w jednostce archiwalnej o sygn. IPN Bi 359/9²⁸. Opracowano je zgodnie z zasadami obowiązującymi w Instytucie Pamięci Narodowej²⁹. Źródła zostały ułożone w układzie chronologicznym, aczkolwiek jeden z nich (Przepisy porządkowe dla osób internowanych w Ośrodku Odosobnienia w Gołdapi) nie ma daty wytworzenia. W takiej sytuacji zdecydowano się na umieszczenie go między dokumentem z 9 stycznia 1982 r., dotyczącym utworzenia Ośrodka Odosobnienia w Gołdapi, a dokumentem z 16 stycznia tego roku, stanowiącym zarządzenie prokuratora generalnego PRL dr. Franciszka Ruska w sprawie nadzoru prokuratorskiego nad ośrodkami internowania. Przyjęto bowiem, że przepisy wspomnianego regulaminu musiały zacząć obowiązywać w jak najkrótszym czasie od chwili utworzenia wzmiankowanego miejsca odosobnienia.

Zgodnie z Instrukcją wydawniczą IPN nie odtworzono w edycji układu graficznego oryginału źródła. W tekście ujednoczono zapisy dat oraz uwspółcześiono ortografię i interpunkcję. W nawiasach kwadratowych rozwinięto inicjały imion i brakujące fragmenty tekstów. Wersaliki oraz podkreślenia oddano za pomocą czcionki wytłuszczonej.

1982; J. Lipko-Konieczna, *Czarownica, histeryczka, blaźnica: kobiece formy oporu w obozie odosobnienia w Gołdapi 1982 r.* [w:] *Kobiety niepokorne: reformatorcki, buntowniczkki, rewolucjonistki*, red. I. Desperak, I. Kuźma, Łódź 2017, s. 37–46; A. Marczyk, *Obóz internowanych kobiet – Gołdap '82*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” 2006, nr 13, s. 351–365; K. Orman, *Na goldapskiej ziemi: łodzianki internowane w okresie stanu wojennego* [w:] *Stan wojenny z perspektywy lokalnej. Łódź i region 1981–1983*, red. S. Hadrysiak, Łódź 2013, s. 34–40; eadem, *Kobięca „Solidarność”: losy internowanych w stanie wojennym łodzianek*, „Kronika Miasta Łodzi” 2011, z. 4, s. 27–38; eadem, *Twórczość literacka internowanych w czasie stanu wojennego (1981–1983)*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 2013, z. 91, s. 199–218; M. Peisert-Kisielewicz, *Internowana*, „Karta” 1991, nr 55, s. 119–132; M. Rehorowska, *Internowanie w Gołdapi: styczeń–lipiec 1982*, Sandomierz 1998; eadem, *Historia internowania kobiet w Gołdapi pisana przez dwadzieścia osiem lat (1980–2008)*, Stalowa Wola–Gołdap 2008; *Przyszli po mnie...: 13 grudnia 1981 w Ostrołęce we wspomnieniach internowanych*, oprac. M. Rocho-wicz, Kraków 2016; D. Zańko, *Gołdap*, „Znak” 2007, nr 9, s. 132–137; M. Żukowski, *Ośrodki odosobnienia w Polsce w latach 1981–1982*, Warszawa 2013.

²⁸ Jednostka archiwalna o sygn. IPN Bi 359/9 nosi tytuł „Zarządzenie organizacyjne powołujące Ośrodek Odosobnienia w Gołdapi. Wytyczne w sprawie postępowania z internowanymi” i wchodzi w skład zespołu archiwalnego „Ośrodek Odosobnienia w Gołdapi 1981–1982”. Została przekazana do Oddziałowego Archiwum IPN w Białymstoku przez Areszt Śledczy w Suwałkach.

²⁹ Załącznik nr 1 do Zarządzenia nr 15/18 Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu z 28 marca 2018 r.: Instrukcja wydawnicza. Procedura opracowania publikacji Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

TEKST ŹRÓDŁA

Nr 1

1981 grudzień 31, Gołdap – Protokół rozpoznania terenu i obiektu Ośrodka Wczasowego Zarządu Głównego Związku Zawodowego Pracowników Prasy, Książki, Radia i Telewizji w Gołdapi przeprowadzonego przez funkcjonariuszy Okręgowego Zarządu Zakładów Karnych w Olsztynie

Protokół

rozpoznania terenu i obiektu Ośrodka Wczasowego Zarządu Głównego Związku Zawodowego Pracowników Prasy, Książki, Radia i Telewizji w Gołdapi dokonanego w dniu 30 grudnia 1981 r. przez:

1. ppłk Kazimierz Nowak¹ – kierownik Działu Ewid[encji] i Zatrudn[ienia],
 2. mjr Józef Chęcmanowski² – kierownik Działu Ochr[ony] i Dowodz[enia],
 3. mjr Jan Iwanowski³ – kierownik Działu Gospodarczego
- funkcjonariuszy Okręgowego Zarządu Zakładów Karnych w Olsztynie

Rozpoznanie dokonano na polecenie dyrektora O[kręgowego] Z[arządu] Z[akładów] K[arnych] w Olsztynie płk. Romana Topolskiego⁴ – pod kątem ewentualnego wykorzystania tego obiektu na ośrodek odosobnienia dla internowanych kobiet.

1. Położenie i wpływ pokrycia terenu na stan bezpieczeństwa

Ośrodek położony jest nad jeziorem Gołdap, w odległości około 3,5 km od Gołdapi oraz około 600 m od granicy państwa. Obiekt ośrodka wkomponowany jest w kompleks leśny Puszczy Rominckiej o starym drzewostanie liściasto-iglastym. Niektóre drzewa bezpośrednio przylegają do obiektu. Usytuowanie obiektu wpływa ujemnie na stan bezpieczeństwa.

Do wymienionego obiektu istnieją drogi dojazdowe z utwardzoną nawierzchnią.

2. Rodzaj obiektu

Ośrodek wczasowy znajduje się w budynku murowanym 3-kondygnacyjnym o nieregularnym kształcie. Ilustruje to załączony szkic sytuacyjny. Pokoje usytuowane są od strony południowej, wszystkie z balkonami nieoddzielonymi od siebie. Korytarz przebiega wzdłuż pokoi od strony północnej. W obiekcie jest 75 pokoi mieszkalnych, trzyosobowych, o łącznej pojemności wczasowej 225 osób.

¹ Nie ustalono bliższych danych.

² Józef Chęcmanowski (ur. 1939) – funkcjonariusz Służby Więziennej. Zob. więcej AIPN, 2546/28, Akta personalne funkcjonariusza więziennictwa ppłk. Józefa Chęcmanowskiego.

³ Nie ustalono bliższych danych.

⁴ Nie ustalono bliższych danych.

Budynek ten wybudowany został w 1977 r. według najnowocześniejszych wymogów standardowych. Wyposażenie i wystrój wewnątrz odpowiada wysokiemu poziomowi ośrodków wczasowych.

Z obiektu wczasowego istnieje dwukierunkowa, zabudowana komunikacja z obiektami gospodarczymi (stołówka, kuchnia, magazyny gospodarcze, pralnia, suszarnia, kotłownia, garaże oraz kawiarnia).

Nad budynkami stołówki i kawiarni istnieją dwa odrębne tarasy-solaria o łącznej powierzchni 648 m², zabezpieczone barierkami. Wejścia na tarasy prowadzą z I piętra budynku mieszkalnego.

Łączna kubatura kompleksu obiektów wynosi 19 000 m³.

3. Zabezpieczenie techniczno-obronne kompleksu obiektów

Teren ośrodka nie jest ogrodzony. Istniejące oświetlenie parkowe (zresztą tylko drogi dojazdowe) nie odpowiada wymogom ochronnym. Zamknięcia drzwiowe w przejściach i pomieszczeniach stanowią zamki typu Yale.

Strona frontowa budynku mieszkalnego jest przeszklona w około 90 proc. Z każdego pokoju mieszkalnego jest wyjście na ciąg balkonowy. Do budynku mieszkalnego istnieje jedno mocno przeszklone wejście główne, a na jego obu skrzydłach znajdują się zapasowe wyjścia ewakuacyjne (klatki schodowe) z każdej kondygnacji. Komunikacja pionowa wewnętrzna odbywa się dwoma oddzielnymi, wielokrotnie łamanymi klatkami schodowymi, usytuowanymi w łącznikach z budynkami stołówki i kawiarni. Oświetlenia wewnętrzne bez zastrzeżeń. Innego zabezpieczenia technicznego brak.

Zabezpieczenie przeciwpożarowe stanowią wewnętrzne, typowe hydranty.

4. Możliwość zakwaterowania internowanych

Przy osadzeniu internowanych w zasadzie brak jest możliwości spełnienia warunków przepisu § 5 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 grudnia 1981 r. w sprawie regulaminu pobytu osób internowanych w ośrodkach odosobnienia. Gdyby jednak zaistniała konieczność osadzenia, należałoby wyłączyć z zakwaterowania pokoje usytuowane na parterze (można je wykorzystać dla zabezpieczenia potrzeb ośrodka), a właściwe zakwaterowanie osób internowanych rozmieścić na I i II piętrze. W celu utrzymania dotychczasowej pojemności można zwiększyć liczbę miejsc w każdym pokoju do czterech. Uzyska się w ten sposób w 55 pokojach łącznie 220 miejsc.

5. Sprawy ogólne

Do tej pory ośrodek funkcjonuje przy obsadzie etatowej 55 pracowników, w tym obsługa kuchni – 10 kobiet, obsługa pralni – 2 kobiety, obsługa stołówki – 6 kelnerek, intendencja-magazynier – 1 kobieta, kierowcy – dwóch mężczyzn, konserwatorzy – trzech mężczyzn, palacze c.o. – czterech mężczyzn. Pozostałe osoby to obsługa pokoi (kobiety) oraz kierownictwo ośrodka i pracownicy administracyjni. Obecnie personel ośrodka w znacznej części przebywa na urloпах i korzysta z wolnego za nadpracowane godziny w sezonie wczasowym.

Według informacji kierownika ośrodka – zgodnie z zaleceniem naczelnika Miasta i Gminy w Gołdapi załoga ma otrzymać w miesiącu styczniu 1982 r. urlopy wypoczynkowe za rok 1982, a później ewentualnie urlopy bezpłatne.

W budynku mieszkalnym zakwaterowane są dwie rodziny kierowców: dwu- i trzyosobowe.

Aktualnie w kuchni prowadzony jest remont bieżący przez brygadę remontową zakwaterowaną w ośrodku. Ośrodek posiada zapas opału (koks) na okres do końca stycznia 1982 roku.

Według informacji udzielonej przez kierownika Komisariatu MO w Gołdapi opał ten ma być przekazany dla potrzeb Szpitala Miejskiego w Gołdapi.

6. Wnioski

W przypadku podjęcia decyzji o powołaniu ośrodka odosobnienia dla internowanych kobiet należy:

- 1) wykonać ogrodzenie zewnętrzne z siatki drucianej o wysokości do 3 m na prostokącie o bokach około 200×100 m;
- 2) w narożnikach ogrodzenia usytuować budki wartownicze typu WOP;
- 3) na drodze dojazdowej wykonać bramę wraz z posterunkiem ochronnym;
- 4) wykonać właściwe oświetlenie linii ogrodzenia i wydzielonego terenu;
- 5) pomieszczenia recepcji przystosować dla potrzeb wartowni;
- 6) wydzielić niezbędną ilość pomieszczeń dla zabezpieczenia potrzeb w zakresie wykonania kary dyscyplinarnej określonej w przepisach § 33 ust. 2 pkt 6;
- 7) do służby ochronnej przeznaczyć następujące etaty:

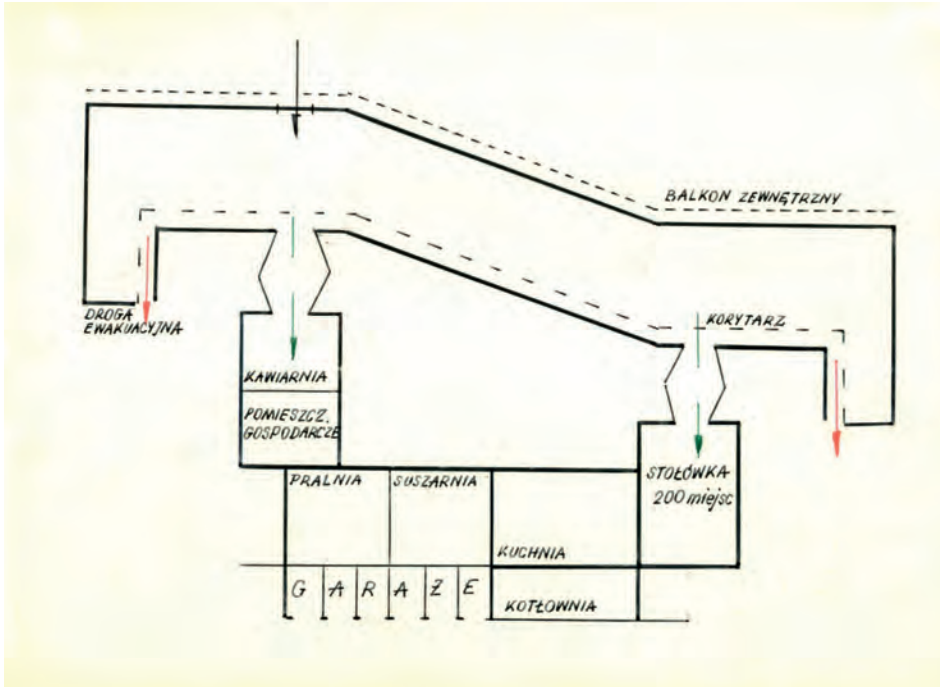
– kierownik służby ochronnej	1
– dowódca zmiany	4
– funkcjonariusze służby zewnętrznej	$4 \times 5 = 20$
– funkcjonariusze służby wewnętrznej	$4 \times 4 = 16$
– posterunek przy wejściu głównym (ochrona wartowni)	$1 \times 4 = 4$
– rezerwa	6
Razem w służbie ochronnej	51 etatów;
- 8) inne potrzeby etatowe:

– komendant ośrodka	1
– psycholog	1
– starszy referent k[ulturalno-]o[światowy]	1
– starszy referent opieki społecznej	1
– średni personel medyczny	2
– lekarze (ginekolog, dentysta, internista)	2
– służba gospodarcza	6
– konserwatorzy, palacze	6
– obsługa kuchni	5
– obsługa pralni	2
– służba ewidencji	1
– służba finansowa	3
– sekretarka	1;
- 9) wykwaterować rodziny zamieszkałe na terenie ośrodka;

10) zmilitaryzować ośrodek i część załogi przydatną dla Służby Więziennej zmobilizować i wcielić.

Podpisy^a

Źródło: AIPN Bi, 359/9, k. 8–11, oryginał, mps.

Plan sytuacyjny Ośrodka Wczasowego Zarządu Głównego Związku Zawodowego Pracowników Prasy, Książki, Radia i Telewizji w Gdapi. AIPN Bi, 359/9

^a Poniżej nieczytelne podpisy funkcjonariuszy Okręgowego Zarządu Zakładów Karnych w Olsztynie dokonujących inspekcji ośrodka wczasowego w Gdapi, tj. pptk. Kazimierza Nowaka, mjr. Józefa Chęcmanowskiego oraz mjr. Jana Iwanowskiego.

Nr 2

1982 styczeń 9, Warszawa – Zarządzenie nr 3/82/CZZK Ministra Sprawiedliwości w sprawie utworzenia ośrodków odosobnienia w Głębokiem, Darłówwku, Gołdapi i w Nysie oraz zniesienia ośrodków odosobnienia w Gdańsku, Juracie, Promniku, Bytomiu, Krakowie i w Łodzi

**Zarządzenie nr ^a3/82/CZZK Ministra Sprawiedliwości¹
z dnia ^a9^a stycznia 1982 r.^b**

w sprawie utworzenia ośrodków odosobnienia w Głębokiem, Darłówwku, Gołdapi i w Nysie oraz zniesienia ośrodków odosobnienia w Gdańsku, Juracie, Promniku, Bytomiu, Krakowie i w Łodzi

Na podstawie art. 45 ust. 1 Dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym (Dz.U. Nr 29, poz. 154) zarządza się, co następuje:

§ 1. **Tworzy się ośrodki odosobnienia** w Głębokiem i w Darłówwku, w województwie koszalińskim, **w Gołdapi, w województwie suwalskim**, oraz w Nysie, w województwie opolskim.

§ 2. Znosi się ośrodki odosobnienia w Gdańsku, w Juracie, w województwie gdańskim, w Promniku, w województwie siedleckim, w Bytomiu, w województwie katowickim, w Krakowie i w Łodzi przy ul. Kraszewskiego 1/5, utworzone Zarządzeniem nr 50/81/CZZK Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 grudnia 1981 r. w sprawie utworzenia ośrodków odosobnienia.

§ 3. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

W porozumieniu:
Minister Spraw Wewnętrznych^c

Minister Sprawiedliwości^c

Źródło: AIPN Bi, 359/9, k. 40, kopia, mps.

^{a-a} *Wpisano odręcznie.*

^b *W prawym górnym rogu dopisano odręcznie: dla ośrodka odosobn[ienia] w Gołdapi.*

^c *Poniżej nieczytelny podpis.*

¹ Sylwester Zawadzki (1921–1999) – minister sprawiedliwości (1981–1983). Zob. więcej katalogi Biura Lustracyjnego IPN, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/121004> (dostęp 8 VIII 2019 r.).

² Czesław Kiszczak (1925–2015) – minister spraw wewnętrznych (1981–1990). Zob. więcej katalogi Biura Lustracyjnego IPN, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/993?katalog=4> i <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/993?katalog=5> (dostęp 8 VIII 2019 r.).

Nr 3

1982, bm – Przepisy porządkowe dla osób internowanych przebywających w Ośrodku Odosobnienia w Gołdapi

**Przepisy porządkowe dla osób internowanych w Ośrodku Odosobnienia
w Gołdapi**

Na podstawie § 26 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 grudnia 1981 r. w sprawie regulaminu pobytu osób internowanych w ośrodkach odosobnienia (Dz.U. Nr 32, poz. 189) ustalam następujące przepisy porządkowe obowiązujące osoby internowane w Ośrodku Odosobnienia w Gołdapi.

I. Postanowienia ogólne

- § 1. W Ośrodku Odosobnienia w Gołdapi przebywają wyłącznie internowane kobiety.
§ 2. Wszystkie osoby internowane zobowiązane są do zaznajomienia się z treścią regulaminu dla osób internowanych oraz z niniejszymi postanowieniami i ścisłego ich przestrzegania.

II. Przepisy porządkowe

§ 1.1. Osoba internowana zobowiązana jest do poprawnego zachowania się wobec przełożonych;

2. Osoba internowana nie może występować do przełożonych ani ustnie, ani na piśmie w imieniu innych internowanych;

3. Internowana zwraca się do przełożonego w formie „Obywatelu” („Obywatelko”), wymieniając następnie stopień lub stanowisko służbowe.

§ 2.1. Osoby internowane obowiązane są dbać o porządek i czystość w pokojach oraz we wszystkich innych pomieszczeniach, z których korzystają podczas odosobnienia;

2. Sprzątanie pomieszczeń przez osoby internowane odbywa się wg ustalonego grafiku i w sposób wyznaczony przez osoby przełożone;

3. Właściwy przełożony wyznacza spośród osób internowanych osobę, która odpowiedzialna jest za sprzęt i urządzenia znajdujące się w pokoju i przeznaczone do ogólnego użytkowania osób w nim zakwaterowanych. Osoba ta ma obowiązek niezwłocznego powiadamiania przełożonych o powstałych wszelkich uszkodzeniach sprzętu lub innych awariach. Z uszkodzonych urządzeń i sprzętu nie wolno korzystać;

4. Zabrania się jakichkolwiek przemieszczeń sprzętu ruchomego i wyposażeniowego bez zgody przełożonego.

§ 3. Cisza nocna trwa od godz. 23.00 do godz. 7.00.

Po ogłoszeniu pobudki oraz przed ciszą nocną właściwi funkcjonariusze przeprowadzają apele.

Osoba internowana obowiązana jest do utrzymania czystości osobistej.

§ 4. Ciepła woda dostarczana jest codziennie w godzinach od 6.30 do 8.00 oraz w godzinach od 20.00 do 22.00.

§ 5.1. Posiłki wydawane są w następujących godzinach:

śniadanie – godz. 8.30–9.30,

obiad – [godz.] 13.30–14.30,
kolacja – [godz.] 18.30–19.30;

2. Spożywanie posiłków odbywa się na stołówce. Posiłki do stołów podaje grupa dyżurna osób internowanych. Do obowiązków tej grupy należy również uprzątnięcie stołówki po posiłku i umycie naczyń.

§ 6.1. Osoba internowana może posiadać w pokoju:

- artykuły żywnościowe,
- przedmioty osobistego użytku niezbędne dla kobiet,
- dokumenty związane z osadzeniem jej,
- listy i fotografie osób najbliższych,
- niezbędne materiały piśmienne,
- książki, prasę i gry świetlicowe dostarczone przez administrację ośrodka.

Wymienione artykuły i przedmioty winny być estetycznie ułożone;

2. W uzasadnionych przypadkach, jeżeli wymagają tego względy sanitarne, porządkowe lub bezpieczeństwa, posiadanie przedmiotów wymienionych w ust. 1 może być ograniczone lub nawet zabronione;

3. W przypadkach uzasadnionych komendant ośrodka może zezwolić na posiadanie przedmiotów innych niż wymienione w ust. 1.

§ 7.1. Osoba internowana otrzymuje od administracji ośrodka pościel i sprzęt do spania oraz niezbędne środki do utrzymania higieny osobistej;

2. Osoba internowana osobiście odpowiada za wydane jej przedmioty;

3. Pościel przechowywana jest w tapczanach, a w przypadku foteli do spania – w szafie, w przedpokoju. Środki do utrzymania higieny osobistej przechowuje się w łazience.

III. Odbywanie spacerów, widzeń i organizacja zajęć kulturalno-oświatowych oraz tryb zgłaszania się do lekarza

§ 7.1. Osoby internowane korzystają ze spacerów na wolnym powietrzu codziennie od godz. 9.30 do [godz.] 13.00;

2. Spacery są organizowane na dwóch tarasach-solariach.

§ 8. Widzenia odbywają się ^[a] na parterze pod nadzorem osoby przełożonej.

§ 9. Prośby, skargi i wnioski oraz listy osoby internowane mogą składać na stoliku w wyznaczonym miejscu lub przekazywać je bezpośrednio osobie przełożonej podczas apelu wieczornego.

§ 10.1. Zajęcia kulturalno-oświatowe organizowane są w dużych holach^b znajdujących się na I i II piętrze. W razie^c potrzeby zajęcia te mogą być organizowane także w innych miejscach;

2. Zajęcia własne mogą być organizowane w pokojach mieszkalnych;

3. Palenie tytoniu dozwolone jest w pokojach mieszkalnych oraz w innych wyznaczonych do tego miejscach.

§ 11.1. Osoby internowane mogą zgłaszać się do lekarza uprzednio osobiście, zapisując zgłoszenie w przeznaczony do tego książce dostępnej w wyznaczonym miejscu.

^a *W oryginalne słowo zamazane.*

^b *W oryginalne: hollach.*

^c *W oryginalne słowo trakcie poprawiono odręcznie na razie.*

IV. Dokonywanie zakupów

§ 12.1. Osoba internowana może dokonywać zakupów artykułów żywnościowych, napojów chłodzących, herbaty i kawy oraz wyrobów tytoniowych i przedmiotów osobistego użytku z własnych środków pieniężnych, uprzednio zdeponowanych w ośrodku;

2. Sprzedaż dokonywana jest w kawiarni w dni robocze w godzinach od 13.00 do 20.00 [^d];

3. Zasady i tryb organizowania zakupów uregulowany jest oddzielnie.

Komendant ośrodka przyjmuje osoby internowane zgłaszające się na rozmowy w każdy wtorek w godzinach od 14.00 do 16.00, a w sprawach pilnych codziennie. Zgłoszenie na rozmowę do komendanta ośrodka należy odnotować w przeznaczonyj do tego książce dostępnej w wyznaczonym miejscu.

**Komendant
Ośrodka Odosobnienia w Gołdapi**

Źródło: AIPN Bi, 359/9, k. 33–36, kopia, mps.

^d *W oryginale fragment zamazany.*

Nr 4

1982 styczeń 16, bm – Zarządzenie nr 3/82 Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w sprawie nadzoru prokuratorskiego nad ośrodkami internowania skierowane do Ośrodka Odosobnienia w Goldapi

**^aZarządzenie nr 3/82 Prokuratora Generalnego
Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 16 stycznia 1982 r.^b**

W celu usunięcia rozbieżności i zapewnienia jednolitej praktyki – na zasadzie art. 7 ust. 2 Ustawy z dnia 14 kwietnia 1967 r. o Prokuraturze PRL (Dz.U. z 1980 r. Nr 20, poz. 30) w związku z art. 44 i 45 ust. 2 Dekretu z dnia 12^c grudnia 1981 r. o stanie wojennym (Dz.U. Nr 29, poz. 154) oraz Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 12 grudnia 1981 r. w sprawie zasad postępowania w sprawach o internowanie obywateli polskich (Dz.U. Nr 29, poz. 159) i Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 grudnia 1981 r. w sprawie regulaminu pobytu internowanych w ośrodkach odosobnienia (Dz.U. Nr 32, poz. 189) – zarządzam, co następuje:

§ 1. Określona w art. 44 Dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym (Dz.U. Nr 29, poz. 154) prokuratorska kontrola przestrzegania prawa polega na ocenie legalności decyzji o internowaniu. Decyzja staje się ostateczna po upływie 7 dni od daty jej doręczenia internowanemu, jeżeli nie złożył na nią skargi, albo po odmownym załatwieniu skargi przez organ II instancji (§ 6 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 12 grudnia 1981 r. w sprawie zasad postępowania w sprawach o internowanie obywateli polskich – Dz.U. Nr 29, poz. 159).

W razie stwierdzenia naruszenia prawa ostateczna decyzja o internowaniu może być przedmiotem sprzeciwu na zasadach określonych w Kodeksie postępowania administracyjnego, przy czym od decyzji organu naczelnego sprzeciw składa Prokurator Generalny PRL (§ 10 wyżej wymienionego rozporządzenia R[ady] M[inistrów]).

§ 2. Do sprawowania nadzoru penitencjarnego w ośrodku odosobnienia dla internowanych prokurator wojewódzki wyznacza prokuratora spośród podległych mu pracowników prokuratury wojewódzkiej.

§ 3. Wykonując zadania nadzoru w ośrodkach odosobnienia, prokurator stosuje zasady i tryb przewidziany w Zarządzeniu nr 2/81/P Ministra Sprawiedliwości, wydanym w porozumieniu z Prokuratorem Generalnym, z dnia 4 lutego 1981 r. (Dz.Urz. M.S. Nr 1, poz. 3 z dnia 31 III 1981 r.) z następującymi zmianami uwzględniającymi prewencyjny charakter środka, jakim jest internowanie:

^a W lewym górnym rogu dekretacja, którą opatrzone nieczytelnym podpisem i datą 9 II 1982 [r.]; poniżej prostokątna pieczętka o treści: Wpłynęło 9 II 1982 [r.] – data wpisana odręcznie, 23/82 – numer wpisany odręcznie.

^b W prawym górnym rogu odręcznie dopisano: Ośrodek Odosobnienia w Goldapi.

^c W oryginale: 13.

a) zakres dokonywanych przez prokuratora wizytacji ośrodka odosobnienia sprowadza się do:

- kontroli legalności pobytu w ośrodku, zwłaszcza prawidłowości dokumentów stanowiących podstawę umieszczenia, tożsamości osób określonych w dokumentach, zwalniania i wydawania internowanych poza obręb ośrodka,
- sprawdzania możliwości złożenia skargi na decyzję o internowaniu,
- kontroli przestrzegania innych praw, obowiązków i ograniczeń osób internowanych, wynikających z obowiązującego regulaminu pobytu w ośrodku, w zakresie, w jakim naruszenie tych praw, obowiązków może zagrażać porządkowi i dyscyplinie;

b) szczegółowy zakres i tryb czynności wizytacyjnych prokuratora powinien być w miarę możliwości koordynowany z czynnościami wyznaczonego do wizytowania ośrodka sędziego penitencjarnego, który zakresem swej kontroli obejmuje przestrzeganie pozostałych, regulaminowych praw i obowiązków osób internowanych (w szczególności warunków bytowych, stanu opieki lekarskiej i sanitarnej, korzystania z organizowanych zajęć kulturalno-oświatowych, wykonywania praktyk i korzystania z usług religijnych, prawidłowości załatwiania skarg, próśb i wniosków itd.);

c) ośrodki odosobnienia powinny być wizytowane przynajmniej 2 razy w miesiącu.

§ 4. Sprawozdanie z wizytacji ośrodka odosobnienia – stosownie do § 13 wymienionego zarządzenia – należy niezwłocznie nadesłać Prokuraturze Generalnej (Departament III).

§ 5. O ujawnionych w toku wizytacji uchybieniach w zakresie przestrzegania regulaminu pobytu internowanych w ośrodku prokurator^d informuje prokuratora wojewódzkiego, który podejmuje decyzję w przedmiocie środków ingerencji przewidzianych w przepisach o nadzorze penitencjarnym. Zgłoszone w toku inspekcji skargi na decyzje o internowaniu przekazuje się właściwemu komendantowi wojewódzkiemu MO.

Jeżeli jednak prokurator wojewódzki uzna, że okoliczności skargi uzasadniają potrzebę skontrolowania legalności ostatecznej decyzji w trybie wskazanym w art. 44 dekretu o stanie wojennym, podejmuje w tym celu niezbędne czynności, stosownie do przepisów wskazanych § 1 niniejszego zarządzenia, albo informuje o tym Prokuraturę Generalną (Departament III).

§ 6. Jeżeli w toku postępowania przygotowawczego, prowadzonego lub nadzorowanego przez prokuratora, zachodzi potrzeba dokonania czynności procesowej z udziałem osoby internowanej (np. przesłuchania w charakterze świadka lub podejrzanego) – prokurator prowadzący (nadzorujący) postępowanie występuje do prokuratora wojewódzkiego o ustalenie, za pośrednictwem komendanta wojewódzkiego MO, miejsca pobytu osoby internowanej, a następnie dokonuje sam lub zarządza przeprowadzenie czynności w miejscu (pomieszczeniu) wyznaczonym przez komendanta ośrodka odosobnienia.

W razie potrzeby prokurator wojewódzki może ustalić miejsce pobytu internowanego za pośrednictwem Departamentu II lub Departamentu III Prokuratury Generalnej.

W wypadku zastosowania tymczasowego aresztowania wobec osoby internowanej, prokurator stosujący ten środek zapobiegawczy przesyła komendantowi ośrodka

^d W oryginale: prokurator.

odosobnienia odpis postanowienia o tymczasowym aresztowaniu wraz z nakazem przyjęcia do właściwego aresztu (oddziału) śledczego. Decyzja o internowaniu traci w tym wypadku moc na zasadzie § 7 ust. 1 pkt 1 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 12 grudnia 1981 r. w sprawie zasad postępowania w sprawach o internowanie obywateli polskich (Dz.U. Nr 29, poz. 159). Stosuje się wówczas odpowiednio przepisy Zarządzenia nr 20/74/CZZK Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 marca 1974 r. w sprawie przyjmowania, ewidencji, rozmieszczania i zwalniania tymczasowo aresztowanych, skazanych i ukaranych, a także art. 209 Kodeksu karnego wykonawczego.

§7. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

Prokurator generalny
Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej[°]
dr Franciszek Rusek¹

Źródło: AIPN Bi, 359/9, k. 41–42v, kopia, mps.

[°] *Poniżej nieczytelny podpis.*

¹ Franciszek Rusek (ur. 1924) – prokurator generalny (1981–1984). Zob. więcej katalogi Biura Lustracyjnego IPN, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/43133?katalog=4> oraz <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/43133?katalog=5> (dostęp 8 VIII 2019 r.).

DOP - /176 /82

Olshzyn, dnia 16 stycznia 1982r.

Egz. Nr 21

OBYWATEL
NACZELNIK ZAKŁADU KARNEGO,
ARESZTU ŚLEDZIEGO,
OŚRODKA PRZYSTOSOWANIA SPOŁECZNEGO,
OŚRODKA ODOSOBNIENIA

w Gołdapi

Przypominam Obywatela Naczelnikowi
o obowiązku ścisłego przestrzegania postanowień
zawartych w piśmie ekólnym Nr 1 dyrektora Centralnego
Zarządu Zakładów Karnych z 13 lipca 1979r. l. dz. NOP-290/79
w sprawie zwolnienia niektórych skazanych odbywających
karę pozbawienia wolności od obowiązku pracy.
Skazanego nie podlegającego obowiązkowi pracy można
zatrudnić jedynie za jego zgodą wyrażoną na piśmie,
które załącza się do jego akt.

Ograniczenia zatrudnienia wynikające
z tego pisma nakrały w obecnym czasie szczególnej
aktualności. Dotyczą one również w całej rozciągłości
osób internowanych.

DYREKTOR
OKRĘGOWEGO ZARZĄDU ZAKŁADÓW KARNYCH
w OLSZTYNIE

płk. mgr W. TOPOLSKI

Wykonano w 21-ym egz.
wg rozdziałnika

SK/DP

Nr 5

1982 styczeń 16, Olsztyn – Pismo dyrektora Okręgowego Zarządu Zakładów Karnych w Olsztynie płk. Romana Topolskiego do naczelnika Zakładu Karnego, Aresztu Śledczego, Ośrodka Przystosowania Społecznego i Ośrodka Odosobnienia w Gołdapi dotyczące zwolnienia osób internowanych z obowiązku pracy

^aDOP-^b176^b/82

Olsztyn, dnia ^b16^b stycznia 1982 r.

Egz. nr ^b21^b

Obywatel
Naczelnik Zakładu Karnego,
Aresztu Śledczego,
Ośrodka Przystosowania Społecznego,
Ośrodka Odosobnienia
w ^bGołdapi^b

Przypominam obywatelowi naczelnikowi o obowiązku ścisłego przestrzegania postanowień zawartych w piśmie okólnym nr 1 dyrektora Centralnego Zarządu Zakładów Karnych z 13 lipca 1979 r., l.dz. NOP-290/79, w sprawie zwolnienia niektórych skazanych odbywających karę pozbawienia wolności od obowiązku pracy.

Skazanego niepodlegającego obowiązkowi pracy można zatrudnić jedynie **za jego zgodą** wyrażoną na piśmie, którą załącza się do jego akt.

Ograniczenia zatrudnienia wynikające z tego pisma nabrały w obecnym czasie szczególnej aktualności. Dotyczą one również w całej rozciągłości osób internowanych.

Dyrektor Okręgowego Zarządu
Zakładów Karnych w Olsztynie^c
płk mgr R[oman] Topolski¹

Wykonano w 21 egz.

wg rozdzielnika

SK/DP

Źródło: AIPN Bi, 359/9, k. 37, oryginał, mps.

^a Powyżej pieczętka o treści: Okręgowy Zarząd Zakładów Karnych, 10-575 w Olsztynie, Al. Zwycięstwa 3, tel. 231-51.

^{b-b} Wpisano odręcznie.

^c Poniżej nieczytelny podpis.

¹ Nie ustalono bliższych danych.

Nr 6

1982 marzec 8, Warszawa – Wytyczne zastępcy dyrektora Centralnego Zarządu Zakładów Karnych plk. Stanisława Wrony w sprawie postępowania z osobami internowanymi przekazane komendantom ośrodków odosobnienia na naradzie służbowej 1 marca 1982 r.

^aWytyczne^b

w sprawie postępowania z osobami internowanymi – przekazane komendantom ośrodków odosobnienia na naradzie służbowej w dniu 1 III 1982 r.

Podstawowym warunkiem przestrzegania przez administrację ośrodków odosobnienia zasad postępowania z osobami internowanymi jest realizacja ustaleń określonych w:

– art. 45 ust. 2 Dekretu Rady Państwa z dnia 12 XII 1981 r. o stanie wojennym, zatwierdzonym następnie Ustawą sejmową z dnia 25 I 1982 r. o szczególnej regulacji prawnej w okresie stanu wojennego (Dz.U. Nr 3 z 1982 r., poz. 18), który określa, że do internowania stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu karnego wykonawczego w zakresie nadzoru penitencjarnego i tymczasowego aresztowania;

– Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości (w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych) z dnia 30 XII 1981 r. w sprawie regulaminu pobytu osób internowanych w ośrodkach odosobnienia.

Ponieważ przepisy upoważniają komendanta ośrodka do samodzielnego decydowania o wielu sprawach – a między innymi w zakresie porządku dnia w ośrodku, przestrzegania zasad bezpieczeństwa, określania uzasadnionych i niezbędnych odstępstw w sposobie postępowania z internowanymi – szczególnego znaczenia nabiera jego rola i funkcja oraz sposób współdziałania z właściwymi terenowo organami MO, prokuratury i nadzoru penitencjarnego.

W realizowaniu celów i funkcji internowania należy przyjąć, że jest ono w istocie swej przymusowym odosobnieniem, które nie może być w praktyce utożsamiane z tymczasowym aresztowaniem lub karą pozbawienia wolności, dlatego regulamin pobytu osób internowanych w ośrodkach odosobnienia ustanawia szereg ulg i złagodzeń.

Wprowadzenie przez komendanta ośrodka dalszych złagodzeń może mieć miejsce jedynie wówczas, gdy nie naruszają one w istotny sposób bezpieczeństwa ośrodka, a osoby internowane przestrzegają ustalonego porządku i dyscypliny.

Decyzję o wprowadzeniu takich złagodzeń komendant ośrodka winien uzgodnić z komendantem wojewódzkim MO lub jego przedstawicielem.

Jak wykazują dotychczasowe doświadczenia, w funkcjonowaniu ośrodków występują pewne różnice. Dotyczą one sposobu traktowania internowanych, a zawłaszcza w zakresie: przestrzegania porządku dnia i zasad bezpieczeństwa, zasad poruszania się, warunków bytowych i sanitarnych, kontaktów zewnętrznych i odpowiedzialności dyscyplinarnej.

^a W lewym górnym rogu prostokątna pieczętka o treści: Wpłynęło 19 III 1982 [r.] – data wpisana odręcznie, L.dz. 158/82 – numer wpisany odręcznie.

^b W prawym górnym rogu dopisano odręcznie: dla Ośrodka Odosobnienia w Gołdapi; poniżej odręczna adnotacja o treści: Zapoznano z wytycznymi na odprawie z załogą dn[ia] 22 III 1982 [r.] oraz nieczytelny podpis.

W celu ujednoczenia postępowania z osobami internowanymi zaleca się, co następuje:

I. Ustalić w porządku dnia:

- 1. czas pobudki na godz. 7.00, czas ciszy nocnej nie wcześniej niż o godz. 22.00;**
- 2. sposób apeli porannych i wieczornych polegający na umożliwieniu sprawdzenia obecności osób internowanych w pomieszczeniach mieszkalnych (swobodna postawa stojąca z pominięciem wymogu ustawiania się w dwuszeregu);**
3. zasady odbywania spacerów, zezwalając na dowolność szyku i prowadzenia rozmów w grupie spacerowej, odpoczynek na ławkach oraz indywidualnie na ćwiczenia gimnastyczne w trakcie spaceru;
- 4. uprawnienie do posiadania przy sobie zegarków, obrączek, pierścionków, sztućców, maszynek do golenia, środków piorących, kart do brydża, gier świetlicowych, książek i czasopism dostępnych w sprzedaży, przedmiotów kultu religijnego oraz innych drobiazgów osobistych^c;**
5. organizację widzeń, przyjmując, że udziela się je wyłącznie przy stoliku – jednorazowo może brać udział **nie więcej niż trzy osoby dorosłe, nie licząc dzieci;**
6. uprawnienie do codziennego przekazywania wysłanej i nadchodzącej korespondencji.

II. Polecam również:

- 1. określić zasady poruszania się osób internowanych po terenie ośrodka, rozstrzygając w porozumieniu z komendantem wojewódzkim MO właściwym ze względu na położenie ośrodka odosobnienia^c, możliwość otwarcia drzwi pomieszczeń mieszkalnych, przynajmniej w ramach grup spacerowych. Uzgodnić również stały pobyt funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa na terenie ośrodka oraz zasadę indywidualnego kierowania przez komendanta ośrodka internowanych na rozmowy z przedstawicielami tej służby;**
- 2. umożliwić osobom internowanym, o ile pozwalają na to warunki ośrodka odosobnienia, korzystanie z:**
 - a) dodatkowych kąpielii,
 - b) przedłużonych spacerów,**
 - c) zajęć sportowych na wolnym powietrzu, np. gry w piłkę siatkową,**
 - d) zajęć świetlicowych codziennie w grupach nie mniejszych niż spacerowe;
3. zapewnić osobom internowanym:
 - a) codziennie ciepłą wodę do zabiegów higienicznych oraz wrzątek do sporządzania napojów (ewentualnie wydzielić miejsce do gotowania wody),
 - b) oświetlenie sal mieszkalnych umożliwiające czytanie,
 - c) rozmieszczenie w salach mieszkalnych – w zależności od palenia tytoniu – w uzgodnieniu z oficerem MO przebywającym w ośrodku;
4. zezwolić na wysyłanie bądź przekazywanie rodzinom w trakcie widzeń nadmiaru żywności otrzymywanej od instytucji charytatywnych;
5. wycofywać z użytkowania koce i materace o nieodpowiednim stanie higienicznym i użytkowym oraz usunąć z pomieszczeń mieszkalnych zbędne łóżka;

^c Wzdłuż akapitu po lewej stronie odręcznie naniesiona pionowa linia.

6. wprowadzić, w miarę możliwości, odrębne pranie i wymianę bielizny oraz pościeli skarbowej dla internowanych oraz umożliwić rodzinom dostarczanie i wymianę bielizny osobistej;

7. **zaniechać praktyk wystawiania „kostek”¹;**

8. poinformować osoby internowane o uprawnieniu i obowiązku administracji ośrodka odosobnienia w zakresie:

a) stosowania przewidzianych przepisami środków przymusu i szczególnych środków bezpieczeństwa w przypadku zdarzeń nadzwyczajnych,

b) **powiadamiania prokuratora o każdym przestępstwie popełnionym na terenie ośrodka odosobnienia, które w myśl obowiązujących przepisów prawnych podlega ściganiu z urzędu;**

9. **wprowadzić praktykę:**

a) **szczególowego opisywania depozytów wartościowych,**

b) **pobierania indywidualnych oświadczeń dotyczących odpowiedzialności osobistej osób internowanych za niezdeponowane rzeczy i przedmioty wartościowe^d;**

10. rozważyć z komendantem wojewódzkim MO możliwość osadzenia internowanych w wydzielonych salach szpitalnych MON i MSW, a w szpitalach więziennych – po wyczerpaniu innych możliwości w tym zakresie.

III. Zabraniam:

1. osadzania osób internowanych w pomieszczeniach zakładu karnego, np. w oddziałach dyscyplinarnych i izbach chorych, zlokalizowanych poza obrębem ośrodka odosobnienia, jak również skazanych w oddziałach dla internowanych i wykonywania przez nich wszelkich prac porządkowych na rzecz tych osób;

2. stosowania wobec internowanych zasad zbiorowej odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz przymusu w przedmiocie egzekwowania strzyżenia i golenia, pobierania odzieży skarbowej, z wyjątkiem przypadków indywidualnych, podyktowanych względami, o których mowa w § 7 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 XII 1981 r.

IV. Zobowiązuję dyrektorów okręgowych zarządów zakładów karnych oraz komendantów ośrodków odosobnienia do niezwłocznego sygnalizowania wyłaniających się w trakcie praktyki, związanej z wykonywaniem internowania, problemów wymagających decyzji Dyrekcji Centralnego Zarządu Zakładów Karnych.

Zastępca dyrektora
Centralnego Zarządu Zakładów Karnych^e
płk mgr S[tanisław] Wrona²

Źródło: G. Wolk, Ośrodki odosobnienia w Polsce południowo-wschodniej (1981–1982), Rzeszów 2009, s. 216–219.

^d *Wzdłuż akapitu po prawej stronie odręcznie naniesiona pionowa linia.*

^e *Poniżej nieczytelny podpis.*

¹ W gwarze więziennej „kostka” to ubranie, które więźniowie byli zobowiązani na noc złożyć w kształt przypominający kostkę i pozostawić przed drzwiami do celi.

² Nie ustalono bliższych danych.

Nr 7

1982 kwiecień 14, Warszawa – Pismo zastępcy dyrektora Centralnego Zarządu Zakładów Karnych płk. Juliusza Petrykowskiego do dyrektorów okręgowych zarządów zakładów karnych i komendantów ośrodków odosobnienia, w tym do Ośrodka Odosobnienia w Goldapi, zawierające zalecenia postępowania z internowanymi w związku z nieprawidłowościami występującymi w funkcjonowaniu ośrodków odosobnienia

Dokonane w ostatnim czasie przez inspektorów Centralnego Zarządu Zakładów Karnych oraz przedstawicieli Międzynarodowego i Polskiego Czerwonego Krzyża lustracje ośrodków odosobnienia, a także kontrole prowadzone przez sędziów penitencjarnych i prokuratorów – wykazały szereg nieprawidłowości w ich funkcjonowaniu. W dalszym też ciągu stwierdza się, że decyzje o internowaniu są w poszczególnych ośrodkach wykonywane niejednolicie pomimo tego, że wydano w tym zakresie odpowiednie wytyczne (pismo L.dz. NOP-151/82 z dnia 8 III 1982 r.).

1. W związku z powyższym przypominam o ciążących na administracji wszystkich ośrodków odosobnienia obowiązkach:

- odpowiedniego przeszkalania funkcjonariuszy i pracowników kierowanych do pracy z internowanymi;
- zapewnienia internowanym bezpośredniego wglądu w przepisy prawa związane ze stanem wojennym, pobytem w ośrodku odosobnienia oraz obowiązującym ich porządkiem dnia;
- ewidencjonowania korespondencji prywatnej i urzędowej internowanych oraz rejestrowania skarg, zażaleń i wniosków zgłaszanych komendantowi ośrodka zarówno przez internowanych, jak też osoby im bliskie;
- niezwłocznego przesyłania adresatom oraz doręczania internowanym korespondencji (w tym zwłaszcza telegramów) oraz terminowego powiadamiania ich o sposobie załatwiania zgłoszonych skarg, zażaleń i wniosków;
- zagwarantowania internowanym sposobności szybkiego informowania rodzin o zmianie miejsca pobytu (m.in. przez zezwalanie na wysyłanie odpowiednich powiadomień bezpośrednio przed wyjazdem z ośrodka lub depeszowanie do rodzin po przyjeździe do nowego) oraz zapewnienie w sytuacjach losowych kontaktu telefonicznego z osobami bliskimi;
- tworzenia warunków do racjonalnego wykorzystania przez internowanych czasu wolnego, zwłaszcza zaś zapewnienia im szerokiego dostępu do prasy i książek, umożliwienia oglądania programów TV i wysłuchiwanie transmisji audycji Polskiego Radia, zezwalania na korzystanie z zajęć i gier świetlicowych, a także prowadzenia działalności samokształceniowej;
- zapewnienia internowanym należytych warunków wyżywieniowych i zdrowotno-sanitarnych, zwłaszcza zaś dostarczania im o należytych porach i w odpowiedniej temperaturze posiłków, codziennego udzielania co najmniej godzinnego spaceru, przekazywania należnych im środków higieny osobistej i czystości, dezynfekowania odpowiednich pomieszczeń, doprowadzania wszystkich osób zgłaszających się do lekarza i wydawania im zaordynowanych leków itp.;

– należytej dbałości o schludny stan pomieszczeń, szczególnie zaś sal mieszkalnych, sal widzeń i poczekalni dla odwiedzających, a także wyposażenie ich w pełni użytkowo sprawny sprzęt kwaterunkowy – dotyczy to szczególnie taboretów, szafek, wieszaków, miednic, popielniczek itp.

2. Jednocześnie wprowadzam we wszystkich ośrodkach odosobnienia następujące zasady:

- pomieszczenia internowanych przeszukuje się przy obecności ich przedstawiciela;
- czas udzielonego internowanym spaceru nie może być krótszy niż 60 minut;
- paczki stanowiące dary Międzynarodowego i Polskiego Czerwonego Krzyża, jak również władz kościelnych i innych organizacji charytatywnych winny być przyjmowane protokolarnie, przy obecności przedstawicieli internowanych. W okresie świąt kościelnych paczki te nie podlegają zaliczeniu do limitu ustalonego w regulaminie;
- wpłaty sum pieniężnych dla internowanych mogą być dokonywane bezpośrednio do kasy ośrodka, zwłaszcza w dni widzeń, o czym należy powiadomić zainteresowanych;
- na widzenia dodatkowe i dłuższe należy zezwalać zwłaszcza internowanym rodzicom odwiedzanym przez dzieci;
- internowanych z przeszłością kryminalną umieszcza się w odrębnych pomieszczeniach ośrodka;
- internowanym lekarzom można zezwalać – jeżeli zachodzi taka potrzeba i nie istnieją inne ważne przeciwwskazania – na świadczenie pomocy medycznej osobom osadzonym w ośrodku.

3. W ośrodkach odosobnienia dysponujących odpowiednimi możliwościami zalecam:

- wydawać posiłki nie w oddziałach mieszkalnych, a w specjalnie ku temu zorganizowanych stołówkach;
- wydzielić w oddziałach mieszkalnych pomieszczenia do zmywania naczyń i przygotowywania gorących napojów;
- dopuścić do korzystania w salach mieszkalnych z oryginalnych grzałek elektrycznych;
- zapewnić internowanym częstsze kąpiele oraz umożliwić im dokonywanie praniek bielizny osobistej;
- udzielać internowanym dłuższych spacerów, a w ich ramach (lub niezależnie) zezwalać na zajęcia gimnastyczno-sportowe;
- rozdzielić w sposób wyłączający wzajemne kontakty – ruch internowanych i pozostałych osadzonych;
- wydzielić, w miarę możliwości, odrębne pomieszczenia dla poszczególnych rodzajów zajęć kulturalno-oświatowych, np. sal[e] cichych zajęć, sal[e] gier zręcznościowych, sal[e] telewizyjne itd.;
- widzenia dla internowanych przeprowadzać w niedziele i święta oraz inne dni ustawowo wolne od pracy.

4. W celu ograniczenia przypadków stosowania wobec internowanych siły fizycznej i szczególnych środków bezpieczeństwa wyłącznie do takich sytuacji, w których wyčerpano wszystkie inne dostępne środki – polecam, by każdorazowo decyzje w tym

względnie podejmował komendant ośrodka lub zastępujący go funkcjonariusz dopiero po uzyskaniu zgody dyrektora okręgowego zarządu zakładów karnych. Zgoda taka nie jest wymagana jedynie w przypadkach nagłego i bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa ośrodka i przebywających w nim osób.

Zastępca dyrektora
Centralnego Zarządu Zakładów Karnych^a
płk mgr Juliusz Petrykowski¹

Źródło: G. Wołk, Ośrodki odosobnienia w Polsce południowo-wschodniej (1981–1982), Rzeszów 2009, s. 238–240.

^a *Poniżej nieczytelny podpis.*

¹ Nie ustalono bliższych danych.

STRESZCZENIE

Trzynastego grudnia 1981 r. na mocy uchwały Rady Państwa został w Polsce ogłoszony stan wojenny. Jego wprowadzenie było poprzedzone m.in. utworzeniem w sierpniu 1980 r. sztabu operacji „Lato-80”. W jej ramach miano m.in. sporządzać i aktualizować wykazy osób wytypowanych do zatrzymania w przypadku wprowadzenia stanu wojennego. Już w nocy z 12 na 13 grudnia 1981 r. na obszarze całego kraju aresztowano ponad 3 tys. osób. Wśród nich były kobiety, dla których na podstawie zarządzenia ministra sprawiedliwości z 9 stycznia 1982 r. utworzono Ośrodek Odosobnienia w Gołdapi. W artykule omówiono jego funkcjonowanie w ujęciu historyczno-prawnym w świetle obowiązujących wówczas aktów normatywnych, a także zaprezentowano czytelnikowi dokumenty związane z działalnością ośrodka.

Słowa kluczowe: Rada Państwa, Ośrodek Odosobnienia w Gołdapi, internowane kobiety, stan wojenny, operacja „Lato-80”, Okręgowy Zarząd Zakładów Karnych w Olsztynie, Centralny Zarząd Zakładów Karnych.

SUMMARY

On December 13, 1981, martial law was declared in Poland pursuant to a resolution of the Council of State. The introduction of it was preceded by, among others, the establishment of the Operation “Summer-80” headquarters in August 1980. As part of it, lists of persons selected for detention in the event of martial law were to be drawn up and updated. As early as the night of December 12–13, 1981, over 3,000 people were arrested throughout the country. Among them were women for whom, on the basis of the ordinance of the Minister of Justice of January 9, 1982, the Retreat Center in Gołdapia was created. The article discusses its functioning in historical and legal terms in light of the normative acts in force at the time, and also presents the reader with documents related to the center’s operation.

Keywords: Council of State, Retreat Center in Gołdapia, interned women, martial law, operation “Summer-80”, Regional Board of Prison in Olsztyn, Central Board of Prisons.